

Małgorzata Kuć

Samobójstwo terrorystyczne

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 27-45

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata KUĆ

Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

SAMOBÓJSTWO TERRORYSTYCZNE

Wstęp

Omówienie problemu samobójstwa terrorystycznego zakłada konieczność przybliżenia pojęć: terroryzm i samobójstwo. Nie są one jednolicie definiowane zarówno w płaszczyźnie normatywnej jak też w literaturze przedmiotu.¹ Różnicowanie to pogłębia fakt, że zarówno terroryzm jak również samobójstwo terrorystyczne wchodzi w obszar zainteresowania wielu nauk: nauk o bezpieczeństwie, nauk prawnych, nauk społecznych. Każda z wymienionych płaszczyzn analizy, posługując się właściwymi sobie metodami badawczymi oraz wynikami badań, definiuje zagrożenie jakim jest terroryzm, a także samobójstwo terrorystyczne, szuka ich przyczyn, bada uwarunkowania, a następnie proponuje sposoby przeciwdziałania.

W zakresie podjętego tematu „Samobójstwo terrorystyczne” problematyka nawarstwia się, ponieważ występuje z jednej strony problem terroryzmu, z drugiej natomiast problem samobójstw, które same w sobie stanowią zupełnie oddzielną kategorią tematów badawczych, o dużym stopniu zróżnicowania i negatywnego wartościowania społecznego.² Zarówno terroryzm³ jak i samobójstwo są poważnym zagrożeniem dla struktur państwowych, społeczeństwa i jednostki, chociaż zagrożenie to stanowią w różnym stopniu.

Wyjaśniając w podstawowym zakresie warstwę terminologiczną tematu opracowania należy wskazać, że pierwotnie pojęcie „terror” było stosowane na określenie formy rządów, której główną metodą było zastraszanie społeczeństwa stosowaniem krwawych represji wobec przeciwników politycznych (*state terrorism*). W miarę upływu czasu i większej częstotliwości posługiwania się aktami terrorystycznymi w różnego typu konfliktach, pojęcie to było wykorzystywane dla określenia ekstremizmu destrukcyjnego, zorientowanego na zwalczanie zorganizowanego społeczeństwa i państwa (*individual terrorism*).⁴

Współcześnie „terroryzm” jest jeszcze inaczej definiowany. A. Pawłowski wskazuje, że pojęcia „terror” i „terroryzm” nie są traktowane jak synonimy. Pojęciem „terror” określa się przejawy przemocy „silniejszych” (np. organów państwa) wobec „słabszych” (np. obywateli), natomiast pojęciem „terroryzm” nazywane są zachowania z wykorzystaniem przemocy stosowane przez „słabszych” (np. obywateli) wobec „silniejszych” (organów państwa).⁵

¹ Por. K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*. Bielsko-Biała 2009, s. 8-10; Jarosław Tomaszewicz, *Terroryzm na tle przemocy politycznej* (Zarys encyklopedyczny). Katowice 2000, s. 11-15

² Por. B. Hołyst, *Samobójstwo. Przypadek czy konieczność*. Warszawa 1983, s. 48-82

³ „We wszystkich prognozach dotyczących realnych i potencjalnych zagrożeń pozamilitarnych bezpieczeństwa na kuli ziemskiej obecnie zawsze wymienia się na czołowych miejscach terroryzm i fundamentalizm islamski” – K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, s. 9

⁴ A. Pawłowski, *Terroryzm w Europie XI-XX wieku*. Zielona Góra 1984, s. 10

⁵ *Ibidem*, s. 14

B. Hołyst podaje, że w znaczeniu podmiotowym terroryzm jest mniej lub bardziej zorganizowaną formacją, która łączy osoby związane z jakąś ideologią, polityką, religią.⁶

Definicje terroryzmu zwracają uwagę na polityczną motywację działań organizacji terrorystycznych, które są wymierzone przeciwko cywilom (osobom nie uczestniczącym w walce).⁷

Ponadto definicje terroryzmu w sposób powszechny eksponują działanie terrorystów w celu wywołania efektów psychologicznych (strachu lub groźby), stosowanie przemocy, siły lub groźby jej użycia, wykorzystywanie mediów w poszukiwaniu rozgłosu, ukryty charakter działań organizacji terrorystycznych.⁸

Posługiwanie się aktami terrorystycznymi przez różne organizacje i ugrupowania ma doprowadzić do realizacji co najmniej kilku charakterystycznych celów: doprowadzenie do strat w ludziach i mieniu, wywołanie strachu i paniki, doprowadzenie do zmian w polityce przeciwnika (terroryzm polityczny). W analizie celów terroryzmu istotne jest to, że to nie straty fizyczne są celem najważniejszym, chociaż często jest to najbardziej czytelny cel bezpośrednio po ataku. Przemoc jest stosowana do wywołania efektu psychologicznego w postaci paniki w jak największych kręgach społecznych. Jednak również ten cel wielokrotnie nie jest ostatecznym, a ma on doprowadzić do zmian w płaszczyźnie decyzji politycznych przeciwnika np. oddanie jakiegoś terytorium, czy też uwolnienie więzionego przywódcy organizacji.⁹

Spektakularność wykorzystywanych metod walki, np. samobójstw, zamachów bombowych, ma zapewnić terrorystom odpowiednie nasilenie strachu, a to z kolei ma skutkować akceptacją ich organizacyjnych celów. Zaatakowane społeczeństwo, kierowane silną emocją strachu o bezpieczeństwo swoje i najbliższych, stanowi skuteczny mechanizm wywierania presji na sprawujących władzę. Społeczeństwo żąda od państwa nie tylko zintensyfikowania walki z terroryzmem, ale także wywiera naciski w kierunku dokonywania politycznych ustępstw wobec organizacji terrorystycznych tak, aby wyeliminowały one obywateli danego państwa z kategorii swoich organizacyjnych celów.¹⁰

Zróżnicowanie organizacji terrorystycznych i stosowanych sposobów działania doprowadziło do powstania wielu typologii terroryzmu przyjmowanych z wykorzystaniem różnych kryteriów.¹¹

W katalogu wykorzystywanych metod walki organizacji terrorystycznych znajduje się samobójstwo. Pozbawienie siebie życia dokonywane przez członków

⁶ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1. Warszawa 2009, s. 56

⁷ Definicja Amerykańskiego Departamentu Stanu, za: A. Czabański, *Samobójstwa altruistyczne*. Kraków 2009, s. 260

⁸ Por. T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*. Warszawa 2008, s. 20-21

⁹ B. Hołyst podaje, że „Terroryzm, który staje się problemem numer jeden w skali światowej, nie jest tylko zbiorem aktów gwałtu, lecz przybiera formę akcji kierowanych. Ich wykonawcami są ludzie o znacznym potencjale nierozładowanej agresji, do której dorabia się ideologię walki o słuszną sprawę. Ich działania prowadzą w gruncie rzeczy do zaostrzenia konfliktów społecznych i międzynarodowych” – B. Hołyst, *Samobójstwo. Przypadek czy konieczność*, s. 416

¹⁰ Znane są przypadki różnego rodzaju ustępstw wobec terrorystów np. W postaci decyzji rządu dotyczących finansowania organizacji terrorystycznych, dostarczania broni czy zaopatrzenia w żywność w zamian za obietnice nieatakowania terytorium danego państwa.

¹¹ A. Czabański, op. cit., s. 259-260; T. Aleksandrowicz, op. cit., s. 23

organizacji terrorystycznych wykazuje pewną specyfikę wobec samobójstw dokonywanych poza strukturami terrorystycznymi.

Próby definiowania samobójstwa podejmowane w literaturze pozwalają na określenie go jako gwałtownego pozbawienia siebie życia, najpoważniejszy akt samoagresji, w którym zachowanie człowieka jest ukierunkowane na samouśmiercenie. Samobójstwo jest rodzajem dobrowolnej śmierci człowieka.¹²

Obok podkreślenia gwałtowności działania samobójczego, występują także koncepcje traktujące je jako pewien rozłożony w czasie proces.¹³ W tym kontekście mówi się o zachowaniu suicydalnym rozumianym jako „ciąg reakcji, jakie wyzwolone zostają w człowieku z chwilą, gdy w jego umyśle samobójstwo pojawia się jako antycypowany stan rzeczy i jako cel”.¹⁴ Zachowanie suicydalne w świetle tej koncepcji składa się z następujących etapów:¹⁵

- 1) Samobójstwa wyobrażonego;
- 2) Samobójstwa upragnionego;
- 3) Samobójstwa usiłowanego;
- 4) Samobójstwa dokonanego.

Każdy z kolejnych etapów zachowania suicydalnego cechuje większe zaangażowanie człowieka w realizację zamiaru samobójczego. Traktowanie samobójstwa w kategoriach procesu podkreśla złożoność przyczynową samobójstwa, zwraca także uwagę, że samobójstwo, jakkolwiek na ostatnim etapie jest zazwyczaj śmiercią gwałtowną, to jednak jest poprzedzone długotrwałą, czasem wieloletnią rezygnacją człowieka z życia i wieloaspektowym przygotowaniem.

Specyfika samobójstwa terrorystycznego

Znamienną cechą współczesnego terroryzmu, zwłaszcza w jego charakterystyce odnoszącej się do tzw. nowego terroryzmu, jest wykorzystywanie jako metody walki zamachów samobójczych. Obok skrajnie patologicznego funkcjonowania organizacji terrorystycznych z jej tradycyjnymi metodami walki, pojawia się dodatkowy wymiar nieprawidłowości, jakim jest odebranie sobie życia przez samobójcę – terrorystę. Patologia indywidualna i społeczna występują w takim układzie w sposób spotęgowany. Terrorysta, będąc członkiem organizacji terrorystycznej już przez ten fakt neguje pewien porządek normatywny i społeczny, a poprzez samobójstwo pozostaje w sprzeczności także z porządkiem biologicznym. Swoim działaniem zaprzecza pierwszemu prawu biologicznemu, jakim jest dążenie do zachowania własnego życia.

¹² B. Hołyst, *Kryminologia*, 6 wydanie. Warszawa 1999, s. 598

¹³ B. Hołyst, *Samobójstwo – przypadek czy konieczność*. Warszawa 1983, s. 34-35

¹⁴ B. Hołyst, *Suicydologia*. Warszawa 2002, s. 113

¹⁵ Samobójstwo wyobrażone charakteryzowane jest jako stan, w którym jednostka uświadamia sobie, że może rozwiązać swoje życiowe problemy poprzez samouniwersumienia. Samobójstwo upragnione cechuje się już nie tylko samą myślą o samobójstwie, ale jego pragnieniem. Na tym etapie samobójstwo jest celem, stanowi przedmiot dążeń jednostki. Samobójstwo usiłowane oznacza podjęcie konkretnych działań, które mają doprowadzić do pozbawienia siebie życia (próba dokonania zamachu samobójczego). Aby można było mówić o samobójstwie usiłowanym, cel samobójczy nie może być na tym etapie osiągnięty. Samobójstwo dokonane to skuteczne pozbawienie siebie życia przez jednostkę – B. Hołyst, *Kryminologia*, op. cit., s. 619

W takim kontekście nasuwają się interesujące pytania badawcze:

- 1) Czy decyzja o pozbawieniu się życia jest wynikiem indywidualnej patologii jednostki, a jeśli tak, to jakiej?
- 2) W jakim stopniu organizacja terrorystyczna ma wpływ na podjęcie decyzji o śmierci samobójczej i jaka jest jej rola w całym procesie przygotowania zamachu samobójczego?
- 3) Jaka jest rola społeczności, w której samobójca wzrastał i wychowywał się w „dorastaniu” do zachowania samobójczego?
- 4) Czy społeczeństwo, które w określony sposób odnosi się do zjawiska terroryzmu i wykorzystywanej metody walki, jaką jest zamach samobójczy – ma pewien wpływ na przygotowanie podstawy do indywidualnej decyzji jednostki o pozbawieniu siebie życia w ramach realizacji zamachu terrorystycznego?

W tym zakresie konieczne jest oddzielenie dwóch przeciwstawnych sposobów odniesienia do zjawiska samobójstwa. Społeczeństwo, dla którego działania terrorystyczne są uprawnioną formą walki np. narodowowyzwoleńczej,¹⁶ inaczej będzie postrzegało samobójcze zamachy terrorystyczne, niż to przeciwko któremu są one kierowane.

A. Czabański, dokonując analizy samobójstw terrorystycznych na przykładzie konfliktu izraelsko – palestyńskiego zwraca uwagę, że „Terroryzm samobójczy odgrywa dwie taktyczne role: po pierwsze, jest wysoce skuteczną taktyką stosowaną w asymetrycznych działaniach wojennych prowadzonych przeciwko Izraelowi, po drugie, większość Palestyńczyków zdaje sobie sprawę z taktycznych zalet samobójczych zamachów bombowych”.¹⁷

Badający tę problematykę B. Hołyst także podkreśla eskalację problemu wykorzystywania samobójstwa w walce terrorystycznej.¹⁸

Wiek XX i początek XXI wieku to okres nasilenia terroryzmu w różnych jego przejawach.¹⁹

W analizie problemu terroryzmu zwraca się uwagę, że ostatnie dwie dekady XX wieku charakteryzuje pojawienie się nowych metod walki terrorystycznej, w tym samobójczych ataków bombowych.²⁰ B. Hołyst podaje, że „W ciągu ostatnich 20 lat dokonano 272 samobójcze zamachy terrorystyczne, w tym większość, bo 168,

¹⁶ Problem społecznej oceny poszczególnych działań jako terrorystycznych lub też nie, dokonywanej przez społeczeństwa poszczególnych państw, regionów czy społeczeństwo międzynarodowe ma znaczący wpływ na trudność definiowania samego pojęcia terroryzmu. Różnice w sposobie postrzegania i oceny widać chociażby w zakresie zróżnicowanych definicji normatywnych aktów terrorystycznych, obowiązujących w porządkach prawnych poszczególnych państw. Poza tym ważne znaczenie ma też to, że nie wszystkie państwa w jednakowym stopniu są zagrożone terroryzmem i z tego powodu nie w jednakowym stopniu jest obecny problem terroryzmu i ochrony przed nim w działaniach dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego. Sytuacja w tym zakresie uległa pewnej istotnej zmianie po atakach na Stany Zjednoczone w 2001 r. Od tej daty terroryzm zaczyna być częściej i z większą konsekwencją postrzegany jako problem o coraz większym zasięgu (choć nadal jeszcze trudno uznać z całą odpowiedzialnością, że ma charakter powszechny).

¹⁷ A. Czabański, op. cit., s. 275

¹⁸ „Mnożą się krwawe ataki zamachowców-samobójców z Hamasu, Hezbollahu czy algierskiej Zbrojnej Grupy Islamskiej w metrze, na targowiskach, szkołach. Zamachy te w większości są akceptowane przez władze religijne. Muzułmańscy duchowni popierają akty terroru, również te połączone z samobójstwami sprawców, mimo że Koran jest przeciwny samobójstwom” – B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, Warszawa 2009, s. 643

¹⁹ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1. Warszawa 2009, s. 643

²⁰ A. Czabański, op. cit., s. 262

w Sri Lance i Indiach (Tamilskie Tygrysy), 52 na Bliskim Wschodzie, 22 w Izraelu itd.”²¹

Badacze zjawiska terroryzmu zastanawiają się nad tym, dlaczego samobójstwo jako metoda walki współczesnego terroryzmu tak szybko się upowszechnia w różnych ugrupowaniach terrorystycznych i dlaczego z kolei nie występowała w latach 60. i 70. XX wieku, czasach szczególnie dotkliwej działalności terrorystycznej. Ówczesnie śmierć zamachowca była traktowana jako ewentualność, stanowiła istotny czynnik ryzyka, ale nie była rozpatrywana jako śmierć pewna na skutek przyjęcia określonej metody zamachu.²²

Odpowiedzi na to pytanie można szukać, analizując skuteczność samobójczych zamachów terrorystycznych. Wyeliminowanie działań ochronnych wobec zamachowca istotnie zwiększa efektywność ataku, na której zależy organizacji terrorystycznej. Poza tym, poszukiwanie nowych metod walki przez organizacje terrorystyczne, czego wynikiem jest terroryzm samobójczy, wydaje się tym bardziej uzasadnione, że „przeciwnik”, którym jest państwo lub społeczność międzynarodowa, jest coraz bardziej świadomy zagrożenia terroryzmem i konsekwentnie poszukuje nowych sposobów jego zwalczania.²³ Mając zaplecze i możliwości terytorialne, polityczne i finansowe dużo większe niż organizacje terrorystyczne jest już na początku walki na lepszej pozycji. Z tego powodu można uznać, że samobójstwo terrorystyczne jako metoda walki jest wynikiem racjonalnych poszukiwań organizacji terrorystycznych w kierunku coraz bardziej skutecznych sposobów działania. W tym kontekście szczególnie ważne są spostrzeżenia A. Czabańskiego, że „Samobójcze ataki terrorystyczne spowodowały zupełnie nowe postrzeganie agresji. Pojawienie się tego fenomenu wywołało znaczny zamęt wśród rządów wielu państw. Terrorystyczny atak samobójczy rozwija się na gruncie takich motywacji, że konwencjonalne metody jego zwalczania są bezskuteczne. Ten bowiem, który traktuje męczeństwo jako wartość pozytywną, a jednocześnie dewaluuje wartości ziemskiej egzystencji, dla tego śmierć nie jest straszna. W szczególnie trudnej sytuacji znajduje się każda władza, która nie może zagrozić terroryście niczym więcej niż śmiercią”.²⁴

Tak więc z jednej strony organizacja terrorystyczna, podejmując decyzję o wykorzystaniu zamachu samobójczego, zwiększa skuteczność swojego działania ze względu na zakres bezpośrednich i pośrednich jego skutków, z drugiej natomiast – ogranicza w istotny sposób działania antyterrorystyczne swojego przeciwnika. Nie ma on bowiem możliwości, aby wymierzyć sprawiedliwość wobec zamachowca – samobójcy. W wielu przypadkach także istotnie ograniczone jest ustalenie organizacji terrorystycznej odpowiedzialnej za zamach, ponieważ często nie jest możliwe jakiegokolwiek zidentyfikowanie samobójcy. To może tłumaczyć

²¹ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 643. A. Czabański podkreśla, że „zjawisko żywych bomb zaczęło się rozprzestrzeniać najpierw w Libanie. Ataki były skierowane wyłącznie na wojska izraelskie oraz ich infrastrukturę. Terrorystyczne ataki samobójcze pojawiły się najpierw w Izraelu, a od 1987 roku na Sri Lance, w latach 90. XX wieku w Turcji i Kaszmirze, a na początku wieku XXI także w Afganistanie i Iraku” – A. Czabański, op. cit., s. 263

²² Ch. Reuter, *Zamachowcy – samobójcy. Współczesność i historia*. Warszawa 2003, s. 11

²³ Profilaktyka zagrożenia terroryzmem i samobójstwem terrorystycznym oznacza z jednej strony takie działania, które ma doprowadzić do pełnego skutecznego wyeliminowania zagrożenia poprzez usunięcie jego przyczyn. Z drugiej natomiast reakcję, której celem jest zmniejszanie skutków już zaistniałego zagrożenia, jeśli nie udało się go wyeliminować na etapie występujących przyczyn.

²⁴ A. Czabański, op. cit., s. 263-264

„atrakcyjność” samobójstw terrorystycznych jako metody walki, poza innymi czynnikami natury społecznej i religijnej, które mają wpływ na indywidualne motywacje osób wstępujących do organizacji terrorystycznych i decydujących się na samobójczą śmierć.

A. Czabański zwraca uwagę, że „Samobójcze misje terrorystyczne są współokreślane przez dwa elementy: chęć i gotowość zabijania połączone z gotowością poniesienia śmierci. Udany zamach terrorystyczny generuje większą liczbę ofiar”.²⁵ Wyróżnić można także inne czynniki, które decydują o skutecznym wykorzystywaniu samobójstw przez organizacje terrorystyczne, a mianowicie:²⁶

- 1) Wpływ zamachu samobójczego na społeczność, która jest celem akcji;
- 2) Zakres wywołanego zamachem międzynarodowego potępienia;
- 3) Polityczny nacisk na organizacje finansujące i patronujące;
- 4) Efekt medialny zamachu.

Wykorzystywanie samobójstwa w działaniach terrorystycznych należy zatem także oceniać w kontekście znaczenia mediów masowych (telewizji, Internetu, prasy) w realizacji celów terrorystycznych. Organizacje terrorystyczne w pełni uświadamiają sobie powszechność i siłę przekazów telewizyjnych, internetowych, radiowych, prasowych oraz ich oddziaływanie na odbiorców. Z tego powodu zależności te wykorzystują z całą konsekwencją. Samobójczy zamach jest najlepszym przykładem do wywołania emocji strachu i osłabienia społeczeństwa przeciwnika.

Atak terrorystyczny na World Trade Center i gmach Pentagonu dokonany 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych dał początek nowej erze terroryzmu światowego, który cechuje nie tylko niszczenie obiektów przeciwnika, ale także zabijanie jak największej liczby zwykłych mieszkańców tzw. zbrodnia ślepa.²⁷

Atak ten został dokonany z użyciem samolotów jako rakiet przez 19 terrorystów – samobójców, w ramach działań organizacji Usamy Ibn Ladina – Al-Kaida, realizujących plan „świętej wojny” przeciwko Stanom Zjednoczonym.²⁸ W grupie terrorystów, którzy dokonali w/w ataku było 15 Saudyjczyków, 2 obywatele Emiratów Arabskich, jeden Egipcjanin, jeden Libańczyk.²⁹ Większość terrorystów-samobójców z tej grupy przyjechała do Stanów Zjednoczonych na kilka miesięcy przed atakiem, a kierownictwo już od połowy 2000r. uczyło się pilotażu w szkołach amerykańskich. B. Hołyst podaje, że „W Hamburgu od lat mieszkali „uśpieni” terroryści: Mahomed Atta, Marwan Al Shehhi i Ziad Jarrah, przydzieleni do uprowadzenia trzech różnych samolotów. Atta odgrywał rolę kierowniczą w grupie i był tym, który uderzył w wieżę północną WTC”.³⁰

T. Krzywdą podkreśla, że „Tragiczne wydarzenia wrześniowe ukazały nową formę terroryzmu, który do tej pory traktowany był jako zagrożenie niemilitarne. Skutki samobójczych uderzeń spowodowały zupełnie nową ocenę zagrożenia

²⁵ Ibidem, s. 269

²⁶ Loc. cit.

²⁷ B. Hołyst, *Terroryzm*, s. 643-644. W wyniku ataku śmierć poniosło ponad 3000 osób.

²⁸ Ibidem, s. 643

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem, s. 644

terrorystycznego, które jest obecnie postrzegane jako najbardziej niebezpieczna i najbardziej prawdopodobna forma zagrożenia”³¹.

Współcześnie uznaje się już samobójstwa terrorystyczne za typowe metody działań organizacji terrorystycznych,³² a samobójcze ataki terrorystyczne, zwłaszcza te, które są dziełem fanatyków religijnych, określa się mianem tzw. nowego terroryzmu.³³

Prowadzone badania dotyczące samobójstw terrorystycznych pozwalają wskazać ich specyfikę na tle samobójstw dokonywanych poza strukturami terrorystycznymi. W tym kontekście B. Hołyst zwraca uwagę, że trudno mówić o rodzaju związku pomiędzy samobójstwem terrorystycznym a używaniem narkotyków czy alkoholu, ponadto tylko mała grupa terrorystów – samobójców to osoby, u których można stwierdzić chorobę psychiczną czy zaburzenia osobowości.³⁴ Nie ma także określonego typu „(...)osobowości skłonnej do samobójstwa, dokonującej aktów terroru. Zamachowcy – samobójcy wysadzający się razem z ofiarami to najczęściej młodzi, normalni ludzie w wieku od 16 do 28 lat, pochodzący z warstw średnich i posiadający wyższe wykształcenie. Wśród terrorystów jest wielu studentów (studentek). Terroryzm samobójczy powstaje w (...) kryminalnym procesie kariery terrorystycznej”³⁵.

W kontekście ogólnej charakterystyki terrorystycznej „kariery przestępczej” należy wskazać za B. Hołystem pewne cechy szczególne właściwe terrorystom – samobójcom, a mianowicie:³⁶

- 1) Środowisko wychowawcze (socjalizacyjne) terrorystów – samobójców cechuje pielęgnowanie nienawiści i przemocy, a także izolacja od innych środowisk;
- 2) Psychika terrorystów – samobójców jest kształtowana za pomocą przekazu rodzinnego, szkoły i meczetu, w których panuje kult martyrologii;
- 3) Zamachowiec – samobójca przeżył przynajmniej jedno katalityczne doświadczenie. Widział jak jego bliski krewny lub przyjaciel został zabity, zraniony lub poniżony. Na tle tego doświadczenia kieruje nim nienawiść i potrzeba zemsty;
- 4) Samobójstwo terrorysty jest przygotowywane przez organizację terrorystyczną. To ona decyduje i kieruje szkoleniem przyszłego zamachowcy;³⁷
- 5) Realizacja zamachu samobójczego ma też charakterystyczny przebieg: „Wyrażona już chęć poniesienia śmierci zostaje wzmocniona dodatkowymi czynnikami, co ułatwia dokonanie czynu. Samobójca umiera za Allacha i został wybrany do tej szczególnej misji”³⁸.

³¹ T. Krzywda, *Percepcja nowych zagrożeń i ich wpływ na stabilizację i bezpieczeństwo Polski* (w:) Polska wobec terroryzmu, Instytut Studiów Strategicznych. Kraków 2002, s. 30

³² B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*. Toruń 2003, s. 39

³³ A. Czabański, op. cit., s. 263

³⁴ B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie. Warszawa 2012, s. 817

³⁵ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, s. 650 i literatura tam powoływana.

³⁶ Ibidem, s. 650-651

³⁷ „(...) pisane są listy pożegnalne do rodziny, sporządzane kasety wideo z pożegnaniem. Większość organizacji wypłaca rentę rodzinom zamachowców samobójców. Buduje się też rodzinie nowy dom, jeśli stary został w odwecie zburzony. Organizacja terrorystyczna ma wsparcie w psychospołecznym klimacie społeczeństwa nienawiści” – B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, s. 650

³⁸ Loc. cit.

6) Samobójstwa terrorystów mają charakter altruistyczny, określa się je jako „święte wybuchy”, „islamskie ludzkie bomby”.

Terrorystą – samobójcą jest najczęściej mężczyzna, jednak notowane są także przypadki dokonywania samobójstw terrorystycznych przez kobiety. Wśród prób wyjaśnienia tego zjawiska pojawiają się poglądy, że dzieje się tak z powodu dążenia do równouprawnienia przez kobiety a także potrzeby udowodnienia odwagi równej męskiej odwadze.³⁹

Badania obejmujące islamskich terrorystów – samobójców prowadzą do wniosku, że samobójcami są osoby młode, wykształcone, w większości stanu wolnego, których sytuacja rodzinna i finansowa jest stabilna, nie wyróżniają się one nadmierną religijnością, nie przejawiają wcześniejszych skłonności samobójczych, nie są też obciążone żadną patologią społeczną.⁴⁰

Organizacja terrorystyczna wykorzystująca zamachy samobójcze do realizacji swoich celów, przeprowadza rekrutację, selekcję, szkolenie i indoktrynację przyszłych zamachowców, opierając się na ściśle przyjętych kryteriach. Zróznicowanie procesu pozyskania, doboru i przygotowania kandydata do realizacji misji samobójczej ma zminimalizować ryzyko niepowodzenia przedsięwzięcia. Ryzyko to najczęściej obejmuje: zupełne niepowodzenie przeprowadzonej akcji, zagrożenie represjami ze strony przeciwnika wymierzonymi wobec organizacji terrorystycznej, a także uszczuplenie różnego rodzaju zasobów (osobowych, finansowych, materiałowych, militarnych) w wyniku nieprawidłowo przeprowadzonego zamachu.⁴¹

Wśród kryteriów branych pod uwagę w procesie rekrutacji są: zaangażowanie religijne kandydata, jego predyspozycje i umiejętność zachowania tajemnicy, co ma gwarantować powodzenie przyszłej misji samobójczej. W procesie rekrutacji organizacja zwraca ponadto dużą uwagę na zagrożenie kolaboracją. Dokonywanie selekcji wśród kandydatów na zamachowców-samobójców wynika także z faktu, że osób chętnych do oddania życia w samobójczym zamachu jest więcej niż potrzeb organizacji w tym zakresie. Duża liczba ochotników daje możliwość typowania kandydata spełniającego wszystkie kryteria organizacji. Na etapie doboru kandydatów ważne znaczenie ma nie tylko to, jak oni postrzegają śmierć, ale przede wszystkim to, jak traktują życie. Zwraca się uwagę, że osoby depresyjne, pozornie odpowiadające kryterium zgody na samobójczą śmierć, nie są wartościowe dla organizacji. Nie można bowiem liczyć na ich skuteczność w działaniach bardziej skomplikowanych pod względem wykonawczym, czy takich, które wymagają pewnego zakresu samodzielności działania.⁴² Zdarza się, że od podjęcia decyzji o gotowości do zamachu samobójczego do jego realizacji mija kilka lat, co rodzi trudności w organizacji życia terrorysty. Zakłada się ściśle przestrzeganie tajemnicy, często także życie w emigracyjnej izolacji, a także niepewność, zarówno ze względu na ogólne zagrożenia ze strony przeciwników organizacji terrorystycznej, jak też co do czasu i miejsca dokonania zamachu samobójczego. Życie w tego rodzaju specyficznych warunkach zarówno psychicznych, jak i środowiskowo – sytuacyjnych wymaga od kandydata na

³⁹ A. Czabański, op. cit., s. 271

⁴⁰ Ibidem, s. 315

⁴¹ Ibidem, s. 291

⁴² Bardzo dobrym przykładem w tym zakresie są zamachy z 11 września 2011 r. Na Stany Zjednoczone. Charakteryzowały się one kilkoma fazami o zróżnicowanej trudności. – Ibidem, s. 288

zamachowca – samobójcę wielu szczególnych cech osobowościowych, a nie tylko gotowości do poświęcenia życia.

Osoba depresyjna, która zdradzałaby skłonności samobójcze jest zbyt ryzykowna dla organizacji. Kandydat na zamachowca – samobójcę, który ma w wyniku realizacji zadania zostać męczennikiem – musi chcieć żyć.⁴³ Dokonywanie wyboru spośród kandydatów, którzy mają takie odniesienie do życia jednocześnie wskazuje, że zamachowcy – samobójcy nie są osobami chorymi psychicznie, nie są stereotypowo określanymi szaleńcami.

Badacze problemu wskazują na to, że organizacje terrorystyczne mobilizują większą liczbę bojowników niż wynika to z ich faktycznych potrzeb, aby zapewnić sobie wykonawcę zamachu nawet w warunkach koniecznej eliminacji wcześniej wybranych kandydatów.⁴⁴ Zróżnicowanie kryteriów rekrutacji, a także złożoność konkretnej misji samobójczej zwiększa prawdopodobieństwo takiej konieczności, a jej wykorzystanie ma bezpośrednio wpływ na skuteczność działań organizacji.

Przygotowanie przyszłego zamachowcy – samobójcy zakłada odbycie przez niego procesu szkolenia, które obejmuje zarówno indoktrynację religijną, jak i polityczną propagandę.⁴⁵ Celem zadań szkoleniowych jest, oprócz przekazania koniecznej wiedzy, która będzie wykorzystywana przez osobę szkoloną na dalszych etapach jej organizacyjnego członkostwa,⁴⁶ także sprawdzenie jej zaangażowania w sprawy organizacji i misji samobójczej. Przyszły zamachowiec jest poddawany procesowi oczyszczenia duchowego poprzez praktykę postu, nocnej modlitwy, zadośćuczynienia za popełnione grzechy.⁴⁷ Jak podkreśla się w literaturze omawiającej cechy konfliktu izraelsko – palestyńskiego, w ramach indoktrynacji kandydata do misji samobójczej musi on potwierdzić swoją wiarę oraz znajomość i zrozumienie odpowiednich części Koranu. Ponadto potwierdza on swoją odwagę, a także umiejętność zachowania tajemnicy. Najczęściej opuszcza swój rodzinny dom bez pozostawienia po sobie żadnych śladów. Realizowane w trakcie szkolenia sprawdzenie gotowości do śmierci odbywa się m.in. w taki sposób, że osoby szkolone uczestniczą w tzw. próbnym pogrzebach tj. są umieszczane w grobie (najpierw z innymi osobami, następnie pojedynczo), potem recytują fragment Koranu. Taka osoba jest po pewnym czasie uwalniana i zostawiana sama na dwa dni i noce, podczas których ma czytać Koran. Po takiej próbie stwierdza się ostateczną przydatność do realizacji samobójczej misji.⁴⁸

Szczególnym elementem ostatniego przygotowania zamachowca do samobójczej śmierci jest sporządzenie testamentu w formie listu, kasyety magnetofonowej lub wideo. Tło takiego nagrania stanowi sztandar lub inna symbolika organizacji. Ponadto tuż przed realizacją samobójczej misji

⁴³ Ibidem, s. 289 i literatura tam powołana.

⁴⁴ Ibidem, s. 288

⁴⁵ Ibidem, s. 290

⁴⁶ Wiedza przekazywana w trakcie szkolenia dotyczy przede wszystkim sposobu realizacji celu ataku. W tym zakresie instruuje się kandydata, żeby wybierał duże skupiska ludności (centra handlowe, obiekty turystyczne lub sakralne) i dążył do synchronizacji momentu wybuchu z wejściem jak największej liczby osób, a także by unikał różnego rodzaju punktów kontroli (osobowej czy z technicznej, prowadzonej z wykorzystaniem urządzeń monitorujących czy wykrywających broń i materiały wybuchowe).

⁴⁷ A. Czabański, op. cit, s. 290 i literatura tam powołana.

⁴⁸ J. Bartholet, A. Guaranteed Trip to Heaven, „Newsweek”, 24 kwietnia 1995, s. 42, cyt. Za: A. Czabański, op. cit, s. 291

zamachowiec dopełnia czynności rytualnych m.in. wkłada czyste ubranie, bierze udział we wspólnej modlitwie.⁴⁹

Organizacje terrorystyczne dążą do tego, aby w niedługim czasie po zakończeniu pełnego procesu przygotowania zamachowca – samobójcy skierować go do wykonania zadania. W ten sposób starają się jeszcze dodatkowo zmniejszyć ryzyko ewentualnego wycofania się kandydata z realizacji misji i ryzyko przekazania przez niego komukolwiek informacji na jej temat oraz zminimalizować prawdopodobieństwo wykrycia zamachowcy i planowanej akcji przez siły przeciwnika. Potrzeba zachowania tajemnicy w zakresie przyszłego ataku jest wiodącą podstawą rozdrobnienia etapu planowania samobójczego z wyraźnym podziałem zakresów decyzyjnych i działań operacyjnych, obejmujących m.in. dostarczenie zamachowcowi fałszywych dokumentów, broni, ubrań lub innych elementów ułatwiających ukrycie prawdziwej tożsamości, dostarczenie środków transportu.

Wśród samobójstw dokonywanych przez członków organizacji terrorystycznych trudno odnaleźć typowe czynniki ryzyka zachowań⁵⁰ samobójczych takie jak używanie alkoholu lub narkotyków, zaburzenia nastroju, schizofrenia, lekomania czy też podejmowanie wcześniejszych prób samobójczych.⁵¹

Zagadnienie samobójstw terrorystycznych jest problematyczne, także z powodu utrwalonych stereotypów społecznych dotyczących osób dokonujących samobójstw terrorystycznych.⁵² Powszechnie uznaje się, że terrorystą-samobójcą jest „szaleniec”, osoba, która wykazuje odstępstwa od normy zdrowia psychicznego. Takiej prawidłowości nie potwierdzają prowadzone badania w tym zakresie. Treść takiego stereotypu wynika z próby racjonalnego wyjaśnienia zachowań, których obraz budzi uzasadnione przerażenie, a które w drastyczny sposób odbiegają od biologicznej potrzeby ochrony swojego życia, a także stanowią naruszenie obowiązujących norm społecznych. Na kształtowanie stereotypu samobójcy – terrorysty dotkniętego chorobą psychiczną mają wpływ komentarze prasowe i telewizyjne, a także wykorzystywanie w ten sposób wątku samobójstwa terrorystycznego w treściach fabularnych.

Omawiając problem stereotypowego ujmowania zjawiska samobójstwa terrorystycznego, A. Czabański wskazuje, że „Terrorysta bywa przedstawiany jako ktoś, kto odbiega swoim zachowaniem od reszty społeczeństwa, zachowując się przy tym często irracjonalnie. Stereotyp taki buduje się po to, by wytłumaczyć, że te okrutne zdarzenia są dziełem ludzi szalonych. Opinia publiczna potrzebuje jakiegoś wyjaśnienia krwawych zamachów terrorystycznych. (...) Poszukiwanie uzasadnienia zachowań szokujących opinię publiczną, na przykład samobójczych ataków terrorystycznych, skłania ludzi do sformułowania przekonania, że są one jakąś formą szaleństwa”.⁵³ Można uznać, że jest to jeden ze sposobów obrony społeczeństwa przed istotnej miary zagrożeniem w postaci ataku terrorystycznego z wykorzystaniem zamachowcy – samobójcy. Uznanie terrorystów-samobójców za osoby psychicznie chore pozwala tym samym wierzyć, że należą oni do społecznej

⁴⁹ Por. A. Czabański, *Samobójstwa altruistyczne*. Kraków 2009, s. 291 i literatura tam powołana.

⁵⁰ B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 817

⁵¹ T. Białek, *Terroryzm. Manipulacja strachem*. Warszawa 2005, s. 106 i literatura tam powołana.

⁵² A. Czabański, op. cit., s. 313-314

⁵³ Ibidem, s. 314

mniejszości i widzieć w tym pewną nadzieję na mniejszą częstotliwość tego typu zagrożenia.

Badania dotyczące terroryzmu i samobójstwa pokazują, że jakkolwiek czyny popełniane przez terrorystów – samobójców mają znamiona szaleństwa to jednak nie można ich traktować jako dowód szaleństwa.⁵⁴ Samobójstwo terrorysty dokonane w trakcie akcji terrorystycznej, wykorzystane dla zapewnienia skuteczności realizacji celu może być udziałem osoby chorej psychicznie, ale równie dobrze może być dokonane przez osobę w pełni zdrową psychicznie, którą cechuje jednak skrajna bezwzględność.⁵⁵

Efekt strachu jaki zapewnia wykorzystanie samobójstwa w realizacji celów terrorystycznych jest w pełni uświadamiany zarówno przez organizację terrorystyczną jak i samych zamachowców.⁵⁶

A. Czabański zwraca uwagę, że „Badania izraelskie dowodzą, że potrzebny jest pewien spłot uwarunkowań społecznych, kulturowych i politycznych, aby jakaś grupa ekstremistów rozpoczęła ataki samobójcze. W takich okolicznościach niemal każdy może zostać zamachowcem samobójcą”.⁵⁷ Takie spostrzeżenia potwierdzają ustalenia innych autorów mówiące o tym, że nie ma typu osobowości skłonnej do samobójstwa i dokonującej aktów terroru.⁵⁸

Wykorzystywanie zamachów samobójczych ma związek z przyjętą strategią działań terrorystycznych, która ma gwarantować:⁵⁹

- 1) precyzyjną realizację celu ataku. W sytuacji w pełni zakładanej śmierci samobójczej jest to możliwe, ponieważ nie występują żadne konieczności ochronne i prewencyjne dla zamachowców, nie trzeba zabezpieczać odwrotu. Organizacja decydując się na wykorzystanie zamachu samobójczego nie musi zapewniać sprawcy trasy ucieczki czy innych rozwiązań ewakuacyjnych, co stanowi zawsze najbardziej problematyczny element zamachów, które nie zakładają śmierci samobójczej;
- 2) maksymalizację szkód ataku, zarówno jeśli chodzi o liczbę zabitych, jak też straty materialne oraz efekt psychologiczny w postaci totalnego strachu i paniki ludności cywilnej;
- 3) utrudnione ściganie współsprawców i organizatorów ponieważ przygotowanie ataku zakłada minimalizowanie ewentualnych śladów, jakie mogłyby pozostać po zamachowcach – samobójcach. To z kolei w dalszej konsekwencji zapewnia powodzenie kolejnych działań organizacji terrorystycznej;
- 4) spektakularność zamachu samobójczego terrorystów wywołuje długotrwałe skutki strachu w społeczności międzynarodowej, co powoduje, że liczba tego rodzaju ataków może być mniejsza, bo elementem siły ich oddziaływania jest dodatkowo dramaturgia śmierci samobójczej.

⁵⁴ T. Białek, op. cit., s. 103

⁵⁵ Loc. cit.

⁵⁶ „Terrorystyci (...) zdają sobie sprawę z tego, że niewiele zdarzeń tak oddziałuje na ludzi jak samobójstwo” – A. Czabański, op. cit., s. 314

⁵⁷ Ibidem, s. 315

⁵⁸ B. Hołyst, *Terrorystyci – samobójcy*, „Suicydologia”, Rocznik Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego. Warszawa 2005, t. I, s. 104

⁵⁹ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, s. 650-651; Por. A. Czabański, op. cit., s. 286

Posłużenie się zamachem samobójczym pozwala na jego zaplanowanie w najlepszym czasie i miejscu, w najdogodniejszych okolicznościach tak, aby rozmiar szkód był jak największy. Samobójca staje się swego rodzaju bombą – nośnikiem, która przenosi ładunek wybuchowy na optymalne miejsce i detonuje go⁶⁰. Terrorysty – samobójcy osiągają więc maksymalną skuteczność przy ograniczonym do minimum ryzyku dla organizatorów, gdyż na miejscu zamachu giną zazwyczaj młodociani sprawcy.⁶¹ Z tego powodu organizacja nie traci doświadczonych przywódców, strategów, ideologów, którzy z powodzeniem mogą przygotowywać kolejne działania zgodne z przyjętymi celami organizacji.

Skuteczność działań terrorystycznych z wykorzystaniem zamachu samobójczego dodatkowo zwiększa się w związku z przyjętymi formami konspiracji. A. Czabański podaje, że „W Strefie Gazy lub na Zachodnim Brzegu Jordanu obowiązują określone formy konspiracji samobójczych grup terrorystycznych. W dużej mierze opierają się one na społecznym poparciu ze strony otaczającego społeczeństwa. Zgoła odmiennie rzecz się ma w społeczeństwach europejskich, w których również działają radykalne islamskie grupy emigrantów z krajów Bliskiego Wschodu. Funkcjonują one w zupełnie odmiennych kontekstach społeczno – kulturowych i są potępiane przez większość populacji”⁶².

Uznaje się, że zalety stosowania terroryzmu samobójczego są przyczyną wzrostu liczby takich incydentów zarówno w strefie konfliktu izraelsko-palestyńskiego, jak też w Iraku czy Afganistanie.⁶³ Bezpieczeństwo organizacji terrorystycznej przy bardzo niewielkim ryzyku ustalenia jej odpowiedzialności jest silnym argumentem za wykorzystywaniem w praktyce tej metody walki. Ważne jest też ograniczenie kosztów finansowych takich operacji, a ponadto fakt, że mają one bardzo duży wpływ na media, zapewniając oglądalność dokonań organizacji terrorystycznych.

Samobójstwa terrorystyczne jako metoda taktyki konfliktu asymetrycznego

Prowadzona przez organizacje terrorystyczne walka ma charakter konfliktu asymetrycznego. Terrorysty nie dysponując przygotowaniem militarnym proporcjonalnym do sił przeciwnika poszukują nowych metod walki, przy pomocy których wykorzystują słabe strony przeciwnika jako własną siłę. Jak podkreśla A. Czabański, „W wojnie asymetrycznej strony stosują takie taktyki, które są dla nich korzystniejsze, aby wykorzystać słabość i realną bądź subiektywną bezbronność wroga. Wojna asymetryczna oznacza, że jedna ze stron konfliktu jest

⁶⁰ A. Czabański, op. cit., s. 287 i literatura tam powołana.

⁶¹ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, s. 651

⁶² A. Czabański, op. cit., s. 318. Ponadto A. Czabański zwraca uwagę, że „Terrorysty samobójcy tworzą często subkultury. Jeśli opierają się na poparciu społecznym otaczającego ich środowiska, to przyjmują odmienne formy konspiracji niż wówczas, gdy działają na emigracji bez owego poparcia. Wtedy tworzą głęboko zakonspirowane grupy, które unikają kontaktów z obcymi i izolują się od dostępu do strumienia informacyjnego, rozwiniętego (...) w społeczeństwach informatycznych. Dopuszczają do siebie tylko określone informacje ze świata zewnętrznego, budują zatem świat iluzji. W tych warunkach tworzą się stosunki braterstwa, a słowa przywódcy organizacji przygotowują ludzi do oddania życia za wielką ideę i za towarzyszy, nie bacząc na krzywdy wyrządzone przypadkowym osobom”. A. Czabański, op. cit., s. 474

⁶³ Ibidem, s. 286

niezdolna do stosowania taktyki jej przeciwnika lub jej niechętna”.⁶⁴ Nie mogąc zmierzyć się w równej walce z profesjonalnie przygotowaną armią państwową, decydują się na niekonwencjonalne sposoby, które zapewnią im optymalną skuteczność. Wśród tych metod znajdują się działania partyzanckie, porwania, umieszczanie ładunków wybuchowych przy drogach i samochodach, ostrzeliwanie ludności cywilnej, a także wykorzystywanie samobójstw terrorystycznych.

Analizy dotyczące działań terrorystycznych w kontekście wojny asymetrycznej prowadzą do wniosku, że nie tylko różnice militarne są przyczyną asymetrii. Występują również „(...) asymetryczne wartości, asymetryczny nacisk i asymetryczne cele, które zestawia się z jakościowymi i ilościowymi różnicami dotyczącymi możliwości militarnych. To z kolei determinuje stosowania asymetrycznych taktyk”.⁶⁵ Silniejsza strona w konflikcie asymetrycznym koncentruje się na umiejętnościach przeciwnika w walce, podczas gdy strona słabsza próbuje osłabić wolę walki silniejszego przeciwnika. Dokonuje tego wykorzystując takie taktyki walki, przed którymi trudno jest się obronić, stosowane działania opiera na elemencie zaskoczenia, zmianie obszaru walki, a ponadto angażuje wszystkie grupy społeczne i obiera za cel duże segmenty populacji wroga.⁶⁶ W tym zakresie chodzi o stosowanie taktyki, która znajduje poparcie wśród miejscowej ludności, która za cel wybiera np. całą ludność danego państwa lub nieustannie przenosi miejsce prowadzonych działań do różnych miast lub różnych innych obszarów.⁶⁷

Oslabienie woli walki silniejszego przeciwnika odbywa się w zasadzie w oparciu o wszystkie wyżej wymienione elementy taktyki, a przede wszystkim poprzez wywoływanie silnego strachu wśród całej społeczności strony atakowanej.⁶⁸

Dla organizacji terrorystycznej samobójcze ataki terrorystyczne są bardzo ważne ze względu na ich złożoną funkcjonalność. A. Czabański podaje, że przejawia się ona w dwojaki sposób. Po pierwsze dochodzi do konsolidacji zwolenników samobójczej walki terrorystycznej, co ma wpływ na narastające w nich przekonanie o słuszności przyjęcia samobójstwa jako skutecznej formy walki. Poprzez element śmierci walka nabiera dodatkowego uzasadnienia. Po drugie natomiast, siła oddziaływania terroryzmu posługującego się samobójstwem zwiększa się z powodu specyfiki odbioru przekazów medialnych przez społeczeństwa atakowane. Telewizyjne przekazy przedstawiające w szczególności dramat rozlewu krwi nasilają uczucie przerażenia poszczególnych osób i całych społeczeństw realizując jeden z głównych celów działań terrorystycznych.⁶⁹

⁶⁴ Ibidem, s. 285

⁶⁵ Ibidem, s. 285

⁶⁶ A. Moghadam, *Suicide Bombings in the Israeli – Palestinian Conflict. A Conceptual Framework*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2003, nr 2 (26), s. 66-67, cyt. za A. Czabański, op. cit., s. 285

⁶⁷ Por. A. Czabański, op. cit., s. 285

⁶⁸ Por. B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 811. Omawiając asymetryczność terrorystycznej walki na przykładzie konfliktu izraelsko – palestyńskiego A. Czabański podkreśla, że „Równoważenie się elementu strachu dokonuje się poprzez próby systematycznej demoralizacji społeczeństwa izraelskiego, w formie na przykład demaskowania bezsilności rządu izraelskiego. W tym czasie gorliwość męczennika w oczach Palestyńczyków podnosi jego status do postaci godnej naśladowania. To stanowi inspirację dla innych potencjalnych ochotników” – A. Czabański, op. cit., s. 286

⁶⁹ A. Czabański, op. cit., s. 471

Motywacja samobójstwa terrorystycznego

Pomiędzy indywidualnymi motywacjami terrorystów – samobójców a uwarunkowaniami działania organizacji terrorystycznych istnieje wyraźny związek.⁷⁰ Organizacja terrorystyczna nie mogłaby posługiwać się zamachami samobójczymi, gdyby w szeregach jej członków nie było osób wyrażających gotowość do samobójczej śmierci. Z drugiej strony, najbardziej zmotywowana do samobójczej śmierci osoba raczej nie mogłaby skutecznie dokonać samobójczego zamachu terrorystycznego bez wsparcia organizacji. Poza tym, organizacja ma także istotny wpływ na indywidualną motywację zamachu samobójczego. Może ją inicjować wówczas, kiedy wstępujący do organizacji terrorystycznej nie ma jeszcze w ogóle ukształtowanej motywacji zachowań samobójczych, może następnie ją utwierdzać i rozwijać – w sytuacji, gdy terrorysta już na etapie rekrutacji miał ją ukształtowaną w podstawowym zakresie. Może także ostatecznie katalizować zamach samobójczy, zapewniając równocześnie wszystkie środki techniczne, decydując o wyborze czasu, miejsca i okoliczności zamachu. W literaturze jednoznacznie podkreśla się, że terroryzm samobójczy nie byłby tak skuteczny bez wsparcia organizacji terrorystycznej. Zapewnia ona pełne zaplecze konieczne do przygotowania i realizowania walki. Organizacja odpowiada za zdobywanie funduszy na finansowanie wszystkich działań, zaopatrzenie w broń, rekrutację, szkolenie, indoktrynację przyszłych samobójców, strategię, a także dobór celów.

W kontekście takich zależności należy przyjąć, że na motywację samobójstw terrorystycznych mają wpływ dwie grupy czynników: indywidualne i organizacyjne.⁷¹ Na czynniki indywidualne składają się zarówno cechy osobowościowe jak też wpływ środowiska działający na jednostkę w trakcie jej rozwoju (rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, wspólnota religijna), co w konsekwencji decyduje o podłożu motywacyjnym zachowania samobójczego. Czynniki organizacyjne natomiast to bezpośrednie działanie struktur organizacji, zbieżne z jej celami działania, które występuje z różną intensywnością na poszczególnych etapach członkostwa organizacyjnego terrorysty. Jest to indoktrynacja, szkolenie, przyporządkowywanie do różnych czynności i udział w walce, które z jednej strony konsekwentnie przygotowują do realizacji poszczególnych zadań o charakterze „ogólnym” w ramach organizacji terrorystycznej tj. nie specyficznym dla metody zamachu samobójczego, z drugiej natomiast są szczególnym ukierunkowaniem na cel samobójczy.

Wśród czynników indywidualnych znajdują się: chęć osiągnięcia korzyści w życiu pozagrobowym, pragnienie zemsty za krzywdy lub śmierć osób najbliższych (członków rodziny, przyjaciół). Podłoże organizacyjne terrorystycznego zamachu samobójczego charakteryzuje się z kolei silnym uzasadnieniem politycznym (motywacją organizacji do osiągnięcia celów politycznych) oraz względami taktycznymi.⁷² Motywacja samobójstwa terrorystycznego jest przedstawiana jako specyficzna kombinacja motywów

⁷⁰ „Samobójcze ataki terrorystyczne wynikają ze specyficznych okoliczności makro i mikrospołecznych. Niemal każdy może zostać zamachowcem samobójcą, jeśli natrafi na odpowiednią organizację dokonującą totalnej indoktrynacji, także za sprawą charyzmatycznego przedstawiciela, który potrafi przekonać do słuszności aktu poświęcenia się” – A. Czabański, op. cit., s. 473

⁷¹ Por. A. Czabański, op. cit., s. 268-269

⁷² Ibidem, s. 268

religijnych, personalnych, nacjonalistycznych, ekonomicznych, socjologicznych i psychologicznych, które skłaniają do samobójczych ataków terrorystycznych.⁷³

Podłoże motywacyjne terrorystycznych zamachów samobójczych jest także silnie kształtowane przez potrzebę odzyskania poczucia godności i dumy, które zostały wyraźnie umniejszone przez doświadczenia upokarzające i poniżające samego terrorystę lub kogoś z jego najbliższych.⁷⁴ Ważna jest obietnica czci oraz strach przed wstydem.⁷⁵ Prowadzona w wielu środowiskach (domu, szkole, organizacji terrorystycznej) indoktrynacja stopniowo buduje przekonanie zarówno o konieczności oddania życia za „słuszną sprawę”, jak też o swego rodzaju atrakcyjności takiej śmierci. Uznawanie terrorystów – samobójców za męczenników utwierdza młodych ludzi – rekrutowanych do organizacji terrorystycznej o ważności takiego modelu walki i ich szczególnej w niej roli. Istotne znaczenie ma także to, że „Przywódcy islamskich organizacji terrorystycznych wykorzystują fakt ubóstwa i zacofania wyznawców Koranu do budowania w nich nienawiści wobec zachodniej cywilizacji, wskazując na nią jako na źródło ich nędzy i niedostatku”.⁷⁶

A. Czabański, analizując religijną motywację terrorystów samobójców na przykładzie konfliktu izraelsko – palestyńskiego, stwierdza, że „Ruch islamski postrzega silne zagrożenie kultury islamskiej ze strony Zachodu i Izraela. W związku z tym formułuje stwierdzenie, że święta wojna jest aktem samoobrony przeciwko „wrogom Boga”. Tak więc samobójcze ataki terrorystyczne i inne akty przemocy są uważane za legalne i uzasadnione środki samoobrony”.⁷⁷ Podobnie zjawisko terroryzmu samobójczego przedstawia B. Hołyst.⁷⁸ Badanie motywacji terrorystów – samobójców prowadzi do wniosku, że szczególnie ważny jest też kult męczeństwa.⁷⁹

W samobójczej motywacji religijnej istotne jest przekonanie, że jeśli straci się życie podczas walki uzyska się nagrodę w życiu pozaziemskim. Ponadto, bardzo motywująca jest też świadomość, że po śmierci podwyższy on swój społeczny status. Samobójca może być nawet obiektem szczególnej czci oddawanej przez społeczność popierającą taką metodę zamachów jako sposób rozwiązywania konfliktów.⁸⁰

Częstym zjawiskiem jest radykalizacja podstaw religijnych i ideologicznych zamachu samobójczego, jeśli zamachowiec znajduje się w warunkach emigracji.⁸¹

⁷³ Ibidem s. 271

⁷⁴ Ibidem, s. 275

⁷⁵ Ibidem, s. 316

⁷⁶ K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Siły zbrojne wobec terroryzmu*. Bielsko-Biała 2011, s. 12

⁷⁷ A. Czabański, op. cit., s. 272

⁷⁸ B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 811

⁷⁹ Poprzez męczeńską śmierć samobójca uzyskuje od Boga sześć przywilejów A. Czabański, op. cit., s. 273 i literatura tam powołana:

1) są mu zapomniane grzechy;

2) jest mu pokazane jego miejsce w raju;

3) jest wykupiony z męczarni i udręki grobu;

4) jest bezpieczny od lęku przed piekłem;

5) poślubi siedemdziesiąt dwie Hurysy o czarnych oczach;

6) jego wstawiennictwo będzie uznane dla siedemdziesięciu jego krewnych.

⁸⁰ Ibidem, s. 273 i literatura tam powołana.

⁸¹ Por. B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 810-811

Brak wsparcia w najbliższym otoczeniu i poczucie izolacji od społeczności państwa, w którym przebywa powoduje, że z większą siłą przejawia się chęć walki na tle bardzo jaskrawego różnicowania wartości, postaw i zachowań.

W zakresie analiz konfliktu izraelsko – palestyńskiego i występujących w jego ramach motywacji do samobójstw terrorystycznych, zwraca się szczególną uwagę na motyw zemsty za śmierć kogoś bliskiego. „Ze względu na niewielki obszar rozgrywającego się konfliktu (...), długość trwania konfliktu, dużą gęstość zaludnienia i wysoki współczynnik ofiar i rannych niemal każdy Palestyńczyk zna lub znał osobiście kogoś, kto został zraniony lub zabity podczas trwania konfliktu. Nawoływania do zemsty nie pozostają więc bez echa”.⁸²

Ważne znaczenie ma ponadto motywacja nacjonalistyczna. Prowadzona przez terrorystów (w tym także terrorystów – samobójców) walka jest uzasadniana potrzebą odzyskania terytorium, które zostało niesłusznie zagarnięte.

Kolejnym motywem o charakterze dodatkowym, który ma znaczenie w terroryzmie samobójczym jest motyw ekonomiczny kształtowany przez niski status materialny samobójcy i jego rodziny.⁸³ Motyw ten nie jest traktowany jako główny, ponieważ występowanie złej sytuacji ekonomicznej kandydata na terrorystę – samobójcę nie jest wystarczające do podjęcia decyzji i działań, które oznaczają pozbawienie siebie życia. Znane są przykłady społeczeństw, w których sytuacja ekonomiczna i gospodarcza jest bardzo trudna, a jednak nie występuje terroryzm samobójczy. Poza tym wiele przypadków terrorystów – samobójców pochodzących z wysoko sytuowanych materialnie rodzin, również nie daje podstaw do traktowania trudności ekonomicznych w kategoriach samodzielnego motywu. Motyw ekonomiczny należy uznać za współistniejący, stanowiący dodatkowe wzmocnienie kształtowanej innymi czynnikami sytuacji motywacyjnej np. ideologicznymi. Zła sytuacja ekonomiczna jest podstawą do rozpatrywania swojego życia w kategoriach braku nadziei. Brak perspektyw na zmianę takiej sytuacji, któremu towarzyszy mocna podbudowa religijna i ideologiczna walki z wrogiem, uzasadnia poświęcenie własnego życia w obronie cenionych wartości z jednej strony, z drugiej natomiast jest jakąś formą wyzwolenia z uciążliwości niedostatku i biedy. Niemożliwość osiągnięcia sukcesu w społeczności ograniczonej terytorialnie, ekonomicznie i kulturowo czyni wyjątkowo atrakcyjną perspektywę wyróżnienia się poprzez śmierć samobójczą. Uzyskanie statusu męczennika jest alternatywą takiego kłopotliwego położenia, ponieważ ochotnik – samobójca cieszy się wyjątkowym uznaniem, społeczność swoim nastawieniem i aprobatą połączoną z kultem męczeństwa czyni ze zwykłej jednostki jednostkę nieprzeciętną, wyjątkowo cenną, także ze wspólnotowego punktu widzenia.

Wspomniany wyżej kult terrorysty – samobójcy jest ważną przyczyną, z powodu której młodzi ludzie wyrażają chęć poniesienia śmierci i podejmują w ramach organizacji terrorystycznej działania bezpośrednio do niej prowadzące. To społeczne wzmocnienie indywidualnych motywacji zamachu powoduje, że terroryzm samobójczy ma zarówno zwolenników, aprobujących taką metodę walki jak i ochotników w pełni gotowych, aby oddać życie. W analizie każdego przypadku

⁸² A. Czabański, op. cit., s. 274

⁸³ Po samobójstwie terrorysty często dochodzi do poprawy sytuacji jego rodziny. Wyraża się to zarówno podwyższeniem poziomu finansowego rodziny (wyplata oznaczonej sumy pieniędzy, zapewnienie lepszego mieszkania, pomoc rzeczowa w postaci wyposażenia mieszkania), jak też statusu społecznego (uznanie wśród społeczności).

popelnienia samobójstwa, w tym także samobójstwa terrorystycznego, ustala się zarówno występowanie motywacji o charakterze indywidualnym, jak też organizacyjnym.⁸⁴

Zakończenie

Samobójstwa terrorystyczne zaliczane są do samobójstw altruistycznych,⁸⁵ w których poświęcenie życia jest uzasadniane potrzebą osiągnięcia jakiś ważnych wspólnotowych celów.⁸⁶ Do najbardziej typowych samobójstw o takim charakterze zalicza się samospalania będące formą protestu czy też głodówki protestacyjne prowadzące do śmierci. Zwraca uwagę w tych przypadkach, że samobójstwo jest rodzajem walki bez wykorzystywania przemocy.⁸⁷ Specyfika kręgu kulturowego, definiowanego przez elementy sakralne przypisywane konkretnym doktrynom religijnym, a także odpowiednio interpretowane⁸⁸ ma znaczenie dla sposobu popelniania samobójstwa. Jest ono bowiem częścią w/w „walki bez przemocy”, bo poza samym samobójcą nie ma dodatkowych ofiar. W przypadku samobójstw terrorystycznych jest inaczej, śmierć terrorysty łączy się ze śmiercią wielu innych osób, najczęściej przypadkowych i niewinnych z punktu widzenia podstaw konfliktu społecznego, w rozwiązywaniu którego samobójca bierze udział.

Analiza motywacji terrorystów – samobójców nasuwa pewne wątpliwości dotyczące definitywnego rozpatrywania takiego samobójstwa w kategoriach zachowania altruistycznego. Jakkolwiek ujawniana przez samobójców motywacja jest zawsze określana jako altruistyczna (walka o niezawisłość narodu, obrona wartości religijnych czy kulturowych), to jednak zgromadzone już na ten temat informacje nie pozwalają na jednoznaczność takiego przyporządkowania. Terrorysty samobójcy decydując się na czyn samobójczy mają na uwadze jakąś nagrodę (nawet jeśli miałyby ona nastąpić po śmierci), liczą też na podniesienie prestiżu rodziny, ważny jest także motyw zemsty. Takie cechy podłoża motywacyjnego „zaburzają” jednoznaczność typowania samobójstwa terrorystycznego w kategoriach zachowań altruistycznych.

Ponadto, jak podkreśla M. Jarosz, samobójcze zamachy terrorystyczne ukierunkowane są przede wszystkim na zabijanie innych. Autorka zwraca uwagę, że powoduje to „(...) konieczność innego, także w sensie teoretycznym, spojrzenia na fenomen terrorystycznych zamachów samobójczych. Są to bowiem w zamyśle fanatyków i w rzeczywistości – ataki terrorystyczne skierowane na zabijanie. I to właśnie (zabójstwo) jest ich celem nadrzędnym. Śmierć samobójcza stanowi przeto niezbędną, honorową i zaszczytną koszt przedsięwzięcia”.⁸⁹

⁸⁴ A. Czabański zwraca uwagę, że „Pragnąc poznać motywacje sprawcy, musimy przeanalizować całe jego dotychczasowe życie. Jeden bodziec nie wywołuje takich reakcji. To musi być cały splot okoliczności, traumatycznych doznań odpowiednio frustrujący, ale także motywujący do czynu na rzecz wspólnoty czy społeczeństwa” – A. Czabański, op. cit., s. 469

⁸⁵ Szerzej na ten temat E. Durkheim, *Samobójstwo*. Warszawa 2011, s. 277-307. Wyjaśniając istotę samobójstwa altruistycznego E. Durkheim podaje, że samobójstwo tego rodzaju „(...) nie wynika z tego, że jednostka daje sobie do tego prawo, ale z tego, że jest zobowiązana do samobójstwa. Jeżeli nie spełni tego obowiązku, zostaje ukarana niesławą, a także, bardzo często, karami religijnymi” – E. Durkheim, op. cit., s. 280. W literaturze funkcjonuje również pojęcie „samobójstwa z poświęcenia” – zob. B. Hołyst. *Samobójstwo. Przypadek czy konieczność*, s. 75-77

⁸⁶ A. Czabański, op. cit., passim

⁸⁷ Ibidem, s. 469

⁸⁸ Loc. cit.

⁸⁹ M. Jarosz, *Samobójstwa. Ucieczka przegranych*. Warszawa 2004, s. 49-50

Problem samobójstw terrorystycznych rozpatrywany w kategoriach motywacji altruistycznej, pojawia się także w kontekście naśladownictwa czy też „marketingu samobójczego”.⁹⁰ Jego cechą charakterystyczną jest to, że „Zarówno samobójstwa będące protestem politycznym, jak i samobójcze ataki terrorystyczne bywają wywoływane przez inicjatorów całych ciągów akcji naśladowczych”,⁹¹ co nie pozostaje bez wpływu na skalę zjawiska.

Przedstawione w artykule szczególne uzasadnienie obecności samobójstw w prowadzonej przez terrorystów walce, sugeruje konieczność analizowania ich z wielu różnych punktów widzenia, traktując je wieloaspektowo.⁹²

Wśród samobójców dokonujących zamachów w ramach organizacji terrorystycznej są osoby odpowiadające w jakimś stopniu profilowi samobójcy terrorystycznego, ale zdarzają się też zamachowcy, których cechy osobowe i zachowanie odbiega zasadniczo od takiej charakterystyki i ogólnych zasad rekrutacji do organizacji terrorystycznej.⁹³

Oceniając samobójstwa terrorystyczne w kategoriach specyficznego zachowania indywidualnego, społecznego i organizacyjnego, należy także pamiętać, że na terenie wielu państw są obecni tzw. uśpieni terroryści,⁹⁴ czekający na rozkaz wykonania samobójczych aktów terrorystycznych.⁹⁵ Ich zidentyfikowanie jest niezwykle trudne. Między innymi z tego też powodu terroryzm jest określany jako zagrożenie o dużym stopniu nieprzewidywalności, a jego zwalczanie jest procesem trudnym, powolnym i kosztochłonnym.⁹⁶

Streszczenie

Artykuł opisuje problem samobójstw terrorystycznych. W zakresie omawianego zagadnienia wyjaśniono definiowanie terroryzmu i samobójstwa. Samobójstwo zostało przedstawione jako specyficzna metoda walki organizacji terrorystycznych w kontekście konfliktu asymetrycznego. Ponadto opracowanie zawiera charakterystykę motywacji samobójstw terrorystycznych, z uwzględnieniem motywacji indywidualnej, społecznej i organizacyjnej. Terroryzm

⁹⁰ A. Czabański, op. cit., s. 472

⁹¹ Loc. cit. „Podczas konfliktu w Libanie każde kolejne samobójcze uderzenie wywoływało masowe zgłoszenia kandydatów do formacji samobójczych. Owe poszczególne ataki były celowo nagłaśniane ze szczegółami i wzajemnie napędzały kolejne akcje. O ile w przypadku samobójstw altruistycznych o podłożu politycznym owe ciągi działań naśladowczych odbywały się w sposób w miarę spontaniczny, o tyle podobne naśladowcze samobójcze ataki terrorystyczne były sterowane przez organizacje terrorystyczne czy polityczne (zarówno w strefie Bliskiego Wschodu, jak i Sri Lance). Ponadto mówi się wprost o wzajemnym inspirowaniu się przykładami samobójczych ataków Tamilów i Palestyńczyków” – A. Czabański, op. cit., s. 473

⁹² Badania tej problematyki są bardzo trudne, a aktualny poziom wiedzy w tym zakresie należy uznać za niewystarczający.

⁹³ Zdarzają się wśród nich osoby niepełnoletnie, które zwykle nie są wybierane do realizacji samobójczych celów, czy też pochodzące z innych niż typowe środowisk – Por. A. Czabański, op. cit., s. 289

⁹⁴ B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 810-811

⁹⁵ Por. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, s. 645. „Uśpieni terroryści” przygotowani do śmierci samobójczej, przebywający w warunkach emigracyjnych, stanowią odrębną grupę ryzyka w kontekście omawianej problematyki samobójstwa terrorystycznego.

⁹⁶ G. Lisowski, *Terroryzm – próba sprecyzowania pojęcia* (w:) R. Jakubczak, R. Radziejewski (red.), *Terroryzm a bezpieczeństwo państwa w erze globalizmu*. Warszawa 2011, s. 102. B. Hołyst zwraca uwagę, że zagrożenie terroryzmem zmusza państwa do ponownego zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa wewnętrznego – B. Hołyst, *Suicydologia*, 2 wydanie, s. 810

samobójczy został przedstawiony w artykule jako część kariery terrorystycznej przestępcy. Samobójstwo terrorystyczne jest cechą tzw. nowego terroryzmu oraz rodzajem samobójstwa altruistycznego.

Summary

The article describes the problem of suicide terrorism. In terms of the issue in question explained the definition of terrorism and suicide. The suicide is presented as a specific method of combat terrorist organizations in the context of asymmetric conflict. Moreover, the development is a description of the motivation of suicide terrorism, including individual, social and organizational motivations. Suicide terrorism was presented in the article as part of a career criminal terrorist. Suicide terrorism is a feature of the so – called. new terrorism and a kind of altruistic suicide.

Bibliografia

1. Aleksandrowicz T., *Terroryzm międzynarodowy*. Warszawa 2008
2. Bartholet J., A. *Guaranteed Trip to Heaven*, „Newsweek”, 24 kwietnia 1995
3. Białek T., *Terroryzm. Manipulacja strachem*. Warszawa 2005
4. B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*. Toruń 2003
5. Czabański A., *Samobójstwa altruistyczne*. Kraków 2009
6. Durkheim E., *Samobójstwo*. Warszawa 2011
7. Hołyst B., *Samobójstwo – przypadek czy konieczność*. Warszawa 1983
8. Hołyst B., *Kryminologia*, 6 wydanie. Warszawa 1999
9. Hołyst B., *Suicydologia*. Warszawa 2002
10. Hołyst B., *Terroryści – samobójcy*, „Suicydologia”, Rocznik Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego. Warszawa 2005, t. I
11. Hołyst B., *Terroryzm*, t. 1. Warszawa 2009
12. Hołyst B., *Suicydologia*, 2 wydanie. Warszawa 2012
13. Jałoszyński K., *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*. Bielsko-Biała 2009
14. Jałoszyński K., *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Siły zbrojne wobec terroryzmu*, Bielsko-Biała 2011
15. Jarosz M., *Samobójstwa. Ucieczka przegranych*. Warszawa 2004
16. Krzywda T., *Percepcja nowych zagrożeń i ich wpływ na stabilizację i bezpieczeństwo Polski* (w:) Polska wobec terroryzmu, Instytut Studiów Strategicznych. Kraków 2002
17. Lisowski G., *Terroryzm – próba sprecyzowania pojęcia* (w:) R. Jakubczak, R. Radziejewski (red.), *Terroryzm a bezpieczeństwo państwa w erze globalizmu*. Warszawa 2011
18. Moghadam A., *Suicide Bombings in the Israeli – Palestinian Conflict. A Conceptual Framework*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2003, nr 2 (26)
19. Pawłowski A., *Terroryzm w Europie XI-XX wieku*. Zielona Góra 1984
20. Reuter Ch., *Zamachowcy – samobójcy. Współczesność i historia*. Warszawa 2003
21. Tomaszewicz J., *Terroryzm na tle przemocy politycznej* (Zarys encyklopedyczny). Katowice 2000